

SZÉNÁSI ZOLTÁN

„Attila, nézd...”

(Az *Eszmélet* Pilinszky János és Vasadi Péter életművében)

József Attila életművének, s ezen belül is az *Eszmélet* című versnek egyedülálló jelentősége a modern magyar irodalom történetében aligha vonható kétségbe. Mindez nemcsak azzal bizonyítható, hogy - miként Szegedy-Maszák Mihály is megállapítja - alkotásai sokféle szellemi (s tegyük hozzá: poétikai) ösztönzésekkel hozhatók összefüggésbe¹, hanem életművének szerteágazó és sokféle hatástörténetével is. Látszólag szélsőséges példával élve: költészete ugyanúgy inspirációval szolgált a munkásmozgalmi líra, mint a katolikus keresztény ihletettségu irodalom számára. Persze ehhez rögtön hozzá kell tenni azt is – amire szintén Szegedy-Maszák Mihály figyelmeztet -, hogy József Attila kanonikus pozícióját más-más korszakokban és költészeti irányzatokban az életműnek más-más darabjai biztosították, illetve biztosítják.² Jelen dolgozat keretein belül azt szeretném bemutatni, hogy az utóbbi hatástörténeti összefüggésben, azaz a keresztény irodalmi, spirituális és teológiai hagyományokhoz kötődő Pilinszky János és Vasadi Péter életművében milyen hatástörténeti mozzanatok fedezhetünk fel.

(*Találkozások*) Hatástörténeti elemzések esetében nem egészen lényegtelen kérdés, hogy az adott mű, életmű szerzője, jelen esetben Pilinszky és Vasadi Péter mikor és milyen körülmények között találkozott a vizsgált forrásszöveggel, milyen élmények alakították a befogadás mechanizmusait. A recepció- és a hatástörténet mai rekonstrukcióját a József Attila a kommentár értékű visszaemlékezések, vallomások, értekező esszék, esetenként szépirodalmi művek segítségével tudjuk végrehajtani, annak tudatában, hogy a hatástörténeti folyamatokról árulkodó szövegek legalább annyit elmondanak az elemző, visszaemlékező, vallomástevő utódról, mint a költőelőről, illetve annak életművéről vagy adott alkotásáról. Pilinszky és Vasadi együtt szerepeltetése egy ilyen jellegű vizsgálódás esetében azért is indokolt (de legalább is érdekes) lehet, mivel hasonlóságokat fedezhetünk fel a József Attila életművel

---

¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *A szerző önazonossága József Attila életművében = A magyar irodalom történetei: 1800-tól 1919-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Gondolat, 2007, III, 302.

² 303.

való első, dokumentálható találkozásukat illetően, s a két költő egymástól sem független József Attila-élményének alakulásában is.

Hafner Zoltán szerint Pilinszky valószínűleg 1941 első fele és 1942 tavasza között olvashatta először József Attila verseit, életének egyik válságos periódusában, s ez a találkozás segített neki átlendülni a mélypontra, s költészetében is fordulathoz vezetett: a korábbi évek – a Pilinszkyre általában jellemző kis számú – kísérleti versei után, új József Attila hatását szövegszerűen is mutató szakasz kezdődött lírájában. Hafner értelmezése alapján a József Attila-élmény elmélyülésének második szakaszát a világháborús élmények közvetlen átélésének idejére tehetjük.³ A Lengyel Péterrel folytatott, s Hafner Zoltán által is idézett beszélgetésrészlet világíthat rá Pilinszky József Attila-recepciójának talán legmeghatározóbb mozzanatra: „Mint katona kerültem ki negyvennégy őszén Németországba. Itt egyrészt olyan méretű esszenciális ürességet és hazátlanságot kellett tapasztalnom, mintha József Attila skizofrén világhiánya objektiválódott volna egyetemes fokon.”⁴ Ez a lényegében ontológiai tapasztalat helyezi új fénytörésbe Pilinszky számára József Attila költészetét, s állítja szembe - egy másik írásában - Ady „királyi pózaival”,⁵ de ebben az összefüggésben olvasva talán az sem véletlen, hogy a két kései, címében is költőelődjét idéző versében Pilinszky katonai fogalmakat társít József Attila alakjához.

Vasadi Péter költői pályája – noha csak öt évvel fiatalabb Pilinszkyénél - később, az ötvenes években indult, nála a József Attila-hatás nem okozott olyan közvetlen és elemi fordulatot, mint Pilinszkyénél, de – mint később látni fogjuk – mind szövegszerűen, mind poétikailag ez a hatás jól érzékelhető az ő életművében is. Vasadi esetében szintén háborús élménnyel kapcsolódik össze a József Attilával való első találkozás. 1943-ban hadapródiskolásként a vezérkari főnökség titkos iratait nyugatra szállító konvoj kísérője volt, s egy faládjában talált rá József Attila kötetére, s benne az *Eszméletre*. A verset elemző esszéjében Vasadi a következőképpen emlékezik vissza erre: „Rejtély, kinek a menekített könyvei voltak ezek, s az is rejtély, hogy miért éppen én csücsültem rajtuk fázva, éhesen, ordítózva és néha sírva, rágcsálva és gémberedett kezeim közé huhogva akkor is, amikor az osztrák Alpok lábánál jártunk. Ebben a könyvben olvastam először az *Eszmélet* című verset.”⁶ Vasadi egy másik

---

³ HAFNER Zoltán, *Pilinszky József Attila-élménye = Véges végtelen: Isten-élmény és Isten-hiány a XX. századi magyar költészetben*, szerk. FINTA Gábor és SIPOS Lajos, Bp., Akadémiai, 2006, 175-182.

⁴ *Látogatóban* = TÖRÖK Endre (szerk.) *Beszélgetések Pilinszky Jánossal*, Magvető Kiadó, Bp., 1983, 37.

⁵ PILINSZKY János, *Vallomás Adyról = P. J., összegyűjtött művei. Tanulmányok esszék, cikkek II.* (továbbiakban *TEC*), szerk. HAFNER Zoltán, Bp., Századvég Kiadó, 1993, 157.

⁶ VASADI Péter, *Az Eszmélet, eszméletem = V. P., Egy nap süt idebent*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999, 17.

esszéből⁷ vett gondolatot idézve: olyan helyzetben történt az első találkozása az *Eszmélettel*, amikor a történelem krízise és személyes életének krízise egybeesett, olyan kritikus időpontban, mely apokaliptikus jellegénél fogva az eljövendő végidőt idézte. A versolvasás kerettörténetét mint háborús élményt rekonstruáló és a verset meditatív beleérzéssel elemző elbeszélő narrációja révén kerül egymást értelmező párhuzamba az emberi történelem legsúlyosabb válsághelyzetében feltáruuló üdvtörténet és befogadástörténet, parúzia és *Eszmélet*, Krisztus és József Attila. Ebben a kontextusban nyernek sajátos és új jelentést az *Eszmélet* „Én fölnéztem az est alól [...]” kezdetű 7. szakaszának és más részleteinek kulcsmotívumai is: „Egyszerre mély morgás ütötte meg a fületem. Mintha alattam a föld morajlott volna. [...] És hirtelen vészterhes, nyílt dübörgés zúdult az alattunk elterülő völgyre, ahogy fölénk ért a tömérdek, csillogó hasú harci repülőgép. [...] Egy négyzetben hetven, kilencven gép lehetett. Bombaterhükkel súlyosan dörögtek el fölöttünk. [...] Újra elcsöndesedett a behavazott táj, amelyet most elhagyottnak éreztem inkább, mint békésnek. Beültem a kocsinkba, bekapcsoltam a melegítőt, elterpeszkedtem az agyonstoppolt bőrülésen, és elővettem József Attila könyvét. Egy boríték leffentyűvel már bejelöltem az *Eszmélet*-et, most fölütöttem a könyvet s elkezdtem olvasni a verset. Szakaszról szakaszra végigolvastam, majd visszatértem az elejére. Rögtön megértettem, hogy fölfogom ezt a verset vagy sem, nekem írták, és ide, ebbe a helyzetbe, ezek közé a fák közé, éjfél után fél egyre, a mai napra. [...] Mire másodszor is elolvastam mind a tizenkét versszakot, újra remegni kezdett a föld. Most szórta le bombaterhét a négyszázhusz vagy négyszáznegyven repülőgép. Az eszmélet nekem a „vas világán” erőt vett kinyilatkoztatás, a szó szoros értelmében két dübörgés közötti szünet, amely megtelt szavakkal.”⁸

(*Szövegnyomok - Pilinszky*) Beney Zsuzsa 1974-ben megjelent tanulmánya⁹ és Schein Gábor későbbi dolgozata¹⁰ részletesen feltárta József Attila lírájának Pilinszky költészetére gyakorolt hatását, s tudjuk azt is, hogy Pilinszky kedvenc József Attila-verse nem az *Eszmélet*, hanem az *Óda* volt. Mégsem egészen reménytelen a szövegközi összefüggések kutatása az *Eszmélet* esetében sem. Beney Zsuzsa a korai Pilinszky lírára jellemző, archetipikus eredetű s az üresség, a semmi egzisztenciális élményével is társított *éjszaka* és *csillag* motívumok elemzése során mutatja ki a hatástörténeti kapcsolatot Pilinszky és József

⁷ VASADI Péter, *A történelem kritikus pontja = V. P., Ahogy én tudom...*, Hatodik Síp Alapítvány, Új Mandátum Kiadó, Bp., 1994, 121-127.

⁸ VASADI Péter, *Az Eszmélet, eszméletem, i. m.*, 19-20.

⁹ BENEY Zsuzsa, *Csillaghálóban = Elérhetetlen jelentés: Összegyűjtött irodalmi esszék I.*, szerk. DARÓCZI Anikó, Bp., Gondolat, 2010, 400-442.

¹⁰ SCHEIN Gábor, *József Attila kései költészetének hatása Pilinszky János korai lírájában = S. G., Poétikai kísérlet az Újhold költészetében*, Bp., Universitas, 1998, 163-177.

Attila lírája között,¹¹ s ebben az összefüggésben emeli ki az *Eszmélet* egy részletét is: „S hát amint fölállok, / a csillagok, a Göncölök / úgy fénylenek fönt, mint a rácsok / a hallgatag cella fölött.” Noha tagadhatatlanul a korai Pilinszky-lírában érezhető legerőteljesebben József Attila költői hatása, mégsem csak a *Trapéz és korlát* korai verseiben fedezhetjük fel a csillagmotívumot, hanem az *Eszmélethez* hasonló életművön belüli pozíciót elfoglaló, a korábbi költői szakaszt lezáró, s az újat megnyitó versciklus, az *Apokrif* szövegében is. Igaz, éppen abban a sorban, melyet Németh G. Béla vitatható módon a vers egyetlen sikerültetlen sorának nevez¹²: „Kikönyöklök a szeles csillagokra.” Megértőn fordulva nemcsak a vershez, hanem Németh G. Bélához is, annyit megállapíthatunk, hogy ez a sor, mely bár talán valóban idegenül hat az *Apokrif*ben, az első kötet poétikájába viszont tökéletesen beleillik. Látszólag csak apró hangsúlyeltolódásról van szó, valójában azonban már azt a költői szemléletben megmutató fordulatot jelzi, mely a következő évek verseiben s az azt önreflexív módon fogalmilag leképező „evangéliumi esztétiká”-ában megmutatkozik. Az *Apokrif* fent idézett sorában feltároló látvány nagyon hasonló a *Trapéz és korlát* című vers zárlatának kozmikus távlatot nyitó képéhez, melyben szintén megjelenik a „fegyenc” motívuma („Ülünk az ég korlátain, mint elítélt fegyencek.”). A *Harmadnapon* kötetben - bár továbbra is megtaláljuk az éjszaka és a csillag képét - a kifosztottság ontológiai tapasztalatát egyre inkább a *fogoly*, a *fegyenc*, a *lágerek* alakja sűríti magába. A *Trapéz és korlát* idézett sorának a hasonlító képe önállósodik tehát oly módon is, hogy már nem (közvetlenül) a versbeszélőre vonatkozik, hanem az ő szemszögéből látatott másokra.

A fegyenc alakja viszont (még a *Trapéz és korlát* kötet felől olvasva) egy másik részletet is kiemel az *Eszmélet*ből, az 5. versszakot: „A teherpályaudvaron / úgy lapultam a fa tövéhez, / mint egy darab csönd; szürke gyom / ért számhoz, nyers, különös-édes. / Holtan lestem az őrt, mit érez, / s a hallgatag vagonokon / árnyát, mely ráugrott a fényes, / harmatos szénre konokon.” Az éhezés („Sovány vagyok, csak kenyeret / eszem néha [...]. Nem dörgölődik sült lapocka / számhoz”) mint hiánylét a léthiány metaforikus kifejeződése a *Harmadnapon* verseiben, de az idegen hatalomnak való kiszolgáltatottság s a bűn, a bűnösség tapasztalata a korai lágerverspektől kezdve az intézeti lányok alakját megidéző, gyermekkori élményeket feldolgozó kései darabokig (*B. I. kisasszony, Vázlat, Szabadulás*) meghatározó motívuma lesz Pilinszky lírájának. A másik szenvedésre nyitott költői szemléletmód folyamatosan mélyül el Pilinszky lírájában, s ezzel összefüggésben alkotja újra a hatvanas

¹¹ BENEY Zsuzsa, *Csillaghálóban!*, i. m., 425.

¹² NÉMETH G. Béla, *Az Apokalipszis közelében: Egy ősi műfaj újraalkotása: Pilinszky: Apokrif* = N. G. B., 11+7 verselemzések, versértelmezések, Tankönyvkiadó, Bp., 1984², 414.

évek elején saját József Attila-képét is, amikor a költőt Jézus mellé állítja: „Hogy mennyiben volt rokon József Attila sorsa Jézuséval: hogy mi volt benne a jézusi? A tisztasága. Szelíd ereje, amely nem tűrte a kompromisszumot. Persze, ő mint ember, nyilván telve volt emberi gyengékkel, de mint művész, makulátlan volt, s művészi sorsa valóban az áldozati bárányéhoz hasonlított. Egy zavaros korban ő is mindannyiunkért szenvedett, áldozta föl magát, s az agyára boruló téboly inkább vádolja korát, mint tulajdon vétkét.”¹³

A fentebbiekkel szoros összefüggésben fogalmazhatjuk meg a következő kérdést: lehet-e Pilinszky sokat idézet mondatát („a tények mögül száműzött Isten időről időre átvérzi a történelem szövetét”) az *Eszmélet* 7. szakasza („csilló véletlen szálaiból / törvényt szőtt a mult szövőszéke”) felől megérteni? Három erős kapcsolatot látok a két mondat között: 1. metaforikus szinten a „szövet” képe; 2. fogalmi síkon mindkét kijelentés a múlttól, a történelemtől állít valamit; 3. József Attilánál „a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”, míg Pilinszky-nél átvérződik, azaz mindkét esetben sérül, szakad, szennyeződik. Pilinszky mondatában azonban nincs benne törvény és véletlen, rend és káosz ellentéte, mely az *Eszmélet* adott versszakának „tökéletesen szimmetrikus szerkezetet”-ében a szabadság kérdését helyezi a középpontba.¹⁴ Egy másfajta, immanens tény és metafizikai valóság kettősségére épülő bináris szerkezet azonban Pilinszky idézet sora mögött is felfedezhető. Nagyon tömören összefoglalva Pilinszky történelem- és művészetfelfogását azt mondhatjuk: szerinte a tények burkát áttörve, azaz az immanens létezés tér és időkoordinátáin átlépve juthatunk el a valóságnak abba a közegébe, melyben a jóvátehetetlen jóvátehetővé válik, s ebben az „áttörésben” van kulcsszerepe a bűnbeeséssel megcsorbult inkarnációt újra teljessé tevő művészetnek.

A lényeges különbség tehát, véleményem szerint, nem abban keresendő, hogy Pilinszky a „történelem szöveté”-ről, míg József Attila a „törvény szövedéké”-ről ír, hanem a Pilinszky-életmű és a József Attila-vers metafizikai horizontja közötti eltérésben, melyre más szövegpéldákon, de az Újhold poétikáját elemezve Schein Gábor is rámutat.¹⁵ Az *Eszmélet* metafizikájának ugyanis szerintem nincsen vallásos távlata¹⁶ (bizonyos értelemben még József Attila más verseinek jellemzően antropomorf istenképével ellentétben is) sokkal

---

¹³ PILINSZKY János, *Az új év elébe = TEC I.*, 248.

¹⁴ TVERDOTA György, *Létösszegző versciklus a pálya fordulóján = A magyar irodalom története: 1800-tól 1919-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Gondolat, 2007, III, 284.

¹⁵ SCHEIN Gábor, *József Attila kései költészetének hatása Pilinszky János korai lírájában*, 168-169.

¹⁶ A 10. szakasz ellenére is így gondolom, melynek vitathatatlanul lehet olyan értelmezése, mely az életet adó, a versben megnevezetlen valakiben magát Istent látja, sőt akár a szakaszt nyitó két sor is – a *Tiszta szívvel*hez hasonlóan – olvasható az evangéliumi tanítás felől is: „Ha valaki követni akar, de nem gyűlöli apját, anyját, feleségét, gyermekeit, fivéreit és nővéreit, sőt még saját magát is, nem lehet a tanítványom.” (Lk 14,26) Az *Eszmélet* egészét tekintve azonban meghatározóbbnak érzem ennek a vallásos távlatnak a hiányát.

inkább a tudományos, mechanikus világgép részletei bukkannak fel a versben. Ezt példázandó a 7. szakaszt idézem, mely mintha Kant ellenében is íródna¹⁷: „Én fölnéztem az est alól / az egek fogaskerekére”. Más összefüggésben, más költői és értekező prózai szövegeket vizsgálva ennek ellenére mindenképpen indokolt József Attila vallásfilozófiai ihletéről beszélni.¹⁸ Ez akár a Pilinszky életműre gyakorolt hatásán keresztül is belátható. Pilinszky a 70-es évek elején született esztétikai tárgyú írásaiban rendre József Attilára hivatkozik, mintegy a költőelődje által diagnosztizált „világhiány”-t saját, főként a modern dráma és színház alapján, de általános esztétikai érvénnyel kimondott „jelenléthiány”-ának előzményeként. S bár Pilinszky esztétikája lényeges pontokon eltér József Attila *Ihlet és nemzet*ben megfogalmazott gondolataitól, talán mégis érdemes lenne a bűnbeeséssel megcsorbult inkarnációt újra teljessé tevő Pilinszky-féle művészetfelfogást s a mögötte álló valóságfogalmat az ihlet József Attila-i értelmezése felől is újraolvasni: „ha az - ihlet a világhiány ténye az egzisztenciában és ugyanakkor teljes valóságot alkot, úgy a teljes valóságot nem alkothatja másért, minthogy amiként a világ elvész a valóságban, úgy vesszen el a világhiány a művészet valóságában.”¹⁹

(*Szövegnyomok – Vasadi*) Vasadi Péter költészetében József Attila Pilinszky után a legtöbbször idézett, megszólított költő. A fentebb már hivatkozott Pilinszky-versek az elhunyt költőelődot megszólító retorikájához hasonlóan Vasadinak is jellemző poétikai eljárása a József Attilának címzett versekben az aposztrófikus beszédmód. Az *Ünnep* című versében például a címben jelölt esemény kétféle, profán és szakrális, egyértelmű értékvonatkozásokkal ellátott jelentését ütközteti, s ebbe az ellentétbe állítja be a vers zárlatában megszólított József Attilát. Az egyik oldalon a testiség, az evés, ivás mértéktelensége, míg a másik oldalon az agapé, a szeretetvacsora és az áldozat. A versben József Attila egyértelműen az utóbbi értékcentrum középpontjába kerül. A vers végén a költőelőd E/3. személyű megjelenítése vált át megszólításba: „Attila, nézd, fakul az ünnep / tehetetlenül, / mint ing a szárítókötélen”. Nem lehet azonban egyértelműen eldönteni, hogy a megelőző szakasz után²⁰ a megszólítás előtti versszak pontosan kire vonatkozik („Ő a szertartás mesterem. / Anyám és főpapom. / Országom országa vala. / Tudom, engesztelhetetlen.”), de a költői nyelvhasználat, a tömör, esetenként hiányos vagy archaizáló mondatok motívumai sejtetni engedik, hogy az idézet részletben már József Attiláról van szó. Ha ez így van, akkor az „anya” - József Attila

¹⁷ „Két dolog tölti el lelkemet annál újabb és annál növekvőbb tisztelettel és csodálattal, minél többször és tartósabban foglalkozik vele gondolkodásom: a csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem.”

¹⁸ TVERDOTA György, *József Attila vallásfilozófiai ihlete = Véges végtelen*, i. m., 111-120.

¹⁹ JÓZSEF Attila, *Ihlet és nemzet* = J. A., *Tanulmányok, cikkek 1923-1930*, Osiris, Bp., 1995, 127.

²⁰ „Ej, mutassatok egy tenyeret, / mely vastól fényes, tüztől fekete, / érdes és kemény / szorongatott s okos becsületétől! Lévén Attila édes öccsége; / nem? Dereng-e még / a hangja, szava, szája, / csillagos lehelete?”

költészetének egyik jellegzetes motívuma - ebben a versben a hatástörténet jelölőjévé válik. Azáltal azonban, hogy az adott versben József Attila biológiai nemével ellentétes szülőre utal, éppen azt hangsúlyozza ki, hogy a versbeszélő számára nem az életrajz, hanem az újramondott szöveghagyomány révén képződik meg a költőelőd versbeli alakja. Hasonló poétikai műveletet észlelhetünk a definitív kijelentés másik tagjánál is, az „Ő [...] főpapom” állítás éppen az *Eszmélet* 10. versszaka ellenében olvasható: „Az meglett ember [...] ki nem istene és nem papja / se magának, sem senkinek.”

Vasadi számára tehát Pilinszkyhez hasonlóan, s attól vélhetően nem is függetlenül, de legalábbis ugyanannak a keresztény hagyománynak az erőterében formálódik át József Attila alakja. A kiszolgáltatottság, az áldozatiság élettörténet felől is megerősített motívuma emeli be – Pilinszky szavaival – a „szegénység pozicionális szakralitása” révén József Attilát a keresztény üdvtörténetbe, az előbb idézett versben leginkább bíróként, aki művészi tisztaságánál fogva ítélni hivatott a jelen morális válsága felett. Más, de ehhez hasonló szerepben jelenik meg József Attila Vasadi 2012-ben megjelent kötetének *Paradox* című versében, ahol szintén az *Eszmélet* két szöveghelye idéződik meg: „Az van, ami nincs. / Ezt az úr mondta először, / másodjára József Attila / (nekem), ez a széntolvaj. Nemzet Prolija. Próféta.”

Különösen erős József Attila jelenléte az *Intarzia* című 2007-es kötetben, ahol két „J. A.-nak” (*Magyar költők*), illetve „J. A.-ért” (*Hadd legyen*) dedikációjú vers mellett a *Tagolt ódát* a teljes nevet kiírva József Attilának ajánlja Vasadi. A vers egyértelműen az *Eszmélet* (és a *Hazám*) szó szerinti versbeíródásával indul és végződik:

Azt hittem, mint a kocka,
mely egyik csúcsán meg-
rekedt, az eszmélet majd
helyrebillen,
Attila, de nem; gonosznak
lenni nálunk szinte illem.
Agyban, középütt, széleken
ma is
fortélyos és igazgat a
megáporodott félelem.

[...]

Lelkemnek vigasza a testem.
Csak Ő, a Rackajuh vérzik
vigasztalan T-gerenda kereszten.
Alatta meglett angyalok
hajlonganak, kasza alá,
ahogy a margaréták.
Elöl mindig sötét.
Hátul mindig ragyog.

A *Tagolt óda* nyitó soraiban az „élére állított kocka” hasonlata a pillanatnyi (morális) állapot megjelenítésére szolgál, míg az „eszmélet” a válsággal szemben a pozitív állapot jelölője. A versbeszélő ennek a társadalmi lét alapjait érintő erkölcsi romlásnak a látója és láttatója, míg a

megszólított „Attila” a kimondott ítélet érvényességének tanúja. A vers záró strófája ezzel szemben már nem tartalmaz aposztofikus elemet, mely József Attilára utalna. A „meglett angyalok” jelzős szerkezettel – mintegy a „meglett ember” transzcendens párjával – s a testlélek, sötétség-világosság ellentétpárjaival viszont a beszélő ismét az *Eszmélet* jól ismert motívumait felhasználva szólal meg. Ennek az intertextuális újraírásnak köszönhetően válik többértelművé a verszárás a keresztáldozatot és az apokalipszist egyszerre megjelenítő záró képe. Ki a kereszten függő „Rackajuh”? Krisztus vagy a „felkent” költő, József Attila? Akár a blaszfémiaig is eljuthatnánk ezáltal, a kérdésfelvetés s a válasz indokoltsága azonban a verszárlat – ha akarom posztmodern, ha akarom hagyományos keresztény – nyelvi tapasztalata felől látható be: a saját (költői) megszólalást - mindkét nézőpontból - megelőzi egy másik nyelv, a teremtő és Krisztusban megtestesülő isteni Logosz vagy a líratörténeti hagyomány logosza. Vasadi Péter verse e kettő összehangolása révén hozza létre saját autentikus versbeszédét.

A József Attila-életmű s konkrétan az *Eszmélet* recepciójának Vasadi esetében is találunk általános, poétikai érvényű konzekvenciáit. Kinyilatkoztatás és költészet kerül egymással párhuzamba a korábban idézett elemző esszébe ékelt költészettani elmélkedésben is. Vasadi szerint ugyanis kétféle létértelmezés létezik: kinyilatkoztatás és költészet, melyek valaha egyek voltak. Ebből a vallási-metafizikai nézőpontból tekintve az egyes költeményt költészetté avató költői szó és a teremtő, a Krisztusban inkarnálódó isteni Szó azonos eredetű, ezáltal lehet Vasadi keresztény poétikájában a vers a „kettős áttűnés” szintere, mely által „maga a mű a kinyilatkoztatás fokára emelkedik, a kinyilatkoztatás pedig fölszívódik és elárad benne”. Mindehhez azonban – s ez az *Eszmélet* szempontjából is hangsúlyos - hozzáteszi azt is: „A költészetben nem a kinyilatkoztatás téziseivel van dolgunk, hanem a szellemével, amely a mű egészét áthatja. [...] A nagy költészetben a szellem inkarnálódik.”²¹

Éppen ez, a költészetben inkarnálódó szellem megszólító ereje teszi bizonyos értelemben lehetővé, hogy József Attila életműve, s az *Eszmélet* a különböző poétikai és világszemléleti alapon íródó költészetekben meg tudta és tudja őrizni kanonikus pozícióját. S mint Pilinszky és Vasadi Péter kapcsán látható volt, nem csak a szövegek vándorolnak, íródnak át és újra, hanem a költőelőd József Attila alakja is átlényegül, Pilinszky és Vasadi szövegeiben egyaránt szakralizálódik, krisztusi figurává, saját tisztaságánál fogva a tisztátalanság fölött ítélkező bíróvá, prófétává és felkentté változik át. Hogy a József Attila-

---

²¹ VASADI Péter, *Az Eszmélet, eszméletem*, i. m., 24.

életmű eredeti intenciója ellenére-e, ezt nem tudom, de egészen biztosan a hatástörténetét gazdagítva.